

PREGLEDNI NAUČNI RADOVI

FINANSIJSKI EFEKTI RAČUNOVODSTVENOG I REGULATORNOG ASPEKTA ISKAZIVANJA KAPITALA U BANKARSKOM SEKTORU BIH

FINANCIAL EFFECTS OF THE ACCOUNTING AND REGULATORY ASPECTS OF CAPITAL EXPRESSION IN THE BIH BANKING SECTOR

dr. sc. LEJLA DEMIROVIĆ, docent

Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

dr. sc. ŠEVALA ISAKOVIĆ-KAPLAN, vanredni profesor

Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

dr. sc. HARIS JAHIĆ, vanredni profesor

Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Sažetak: Za potrebe potpune primjene Baselskih principa (Basel I, Basel II i Basel III) i zahtjeva Evropske unije (EU) zakonodavni i podzakonodavni okvir bankarskog sistema Bosne i Hercegovine (BiH) zahtjevao je značajne, ako ne i potpune izmjene. Posmatrajući period posljednjih 20 godina, period 2017.-2018.g. zasigurno važi za period najvećih promjena u bankarskom sektoru BiH. Suština promjena i novina propisanih i primjenjenih u periodu 2017.-2018.g. svoj finansijski uticaj imali su na kapital banaka i kapitalne zahtjeve. Suština regulatornog okvira definisanog kroz Baselske principe bio je usmjeren na kapital i kapitalne zahtjeve, kako bi se banke dovoljno osigurale i zaštitile od propadanja. Ovaj rad koncipiran je da ukaže na strukturu i specifičnost kapitala banka, kapitalne zahtjeve, primjenu regulatornog okvira prema Sporazumu Basela III, te da ukažemo na računovodstveni aspekt kapitala banaka i računovodstveni i porezni efekt prve primjene Međunarodnog računovodstvenog standarda 39 – Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje (MRS 39) i Međunarodnog standarda finansijskog izvještavanja 9 – Finansijski instrumenti (MSFI 9) na kapital u bankarskom sektoru BiH.

Ključne riječi: banka, regulatorni kapital, Basel III, MSFI 9, Bosna i Hercegovina.

Abstract: For the full application of the Basel Principles (Basel I, Basel II

and Basel III) and the requirements of the European Union (EU), the legislative and regulatory framework of the banking system of Bosnia and Herzegovina (BiH) required the significant, if not complete, changes. Looking at the period of the last 20 years, the period 2017-2018 is certainly valid for the period of the biggest changes in the banking sector of BiH. The essence of the changes and innovations prescribed and applied in 2017-2018 had their financial impact on banks' capital and capital requirements. The essence of the regulatory framework defined through the Basel Principles was focused on capital and capital requirements, to ensure that banks were sufficiently secured and protected from collapse. This paper is designed to indicate the structure and specificity of bank capital, capital requirements, the application of the regulatory framework under the Basel III Agreement, and to highlight the accounting aspect of bank capital and the accounting and tax effect of first applying International Accounting Standard 39 - Financial Instruments: Recognition and Measurement (IAS 39) and International Financial Reporting Standard 9 - Financial Instruments (IFRS 9) on equity in the BiH banking sector.

Key words: *bank, regulatory capital, Basel III, IFRS 9, Bosnia and Herzegovina.*

UVOD

Prema osnovnoj definiciji, kapital predstavlja sredstva umanjena za obaveze i navedena definicija iako je ista za sve subjekte, posmatrajući kapital banke, koja je registrovana kao dioničko društvo, nosi sa sobom određene specifičnosti koje su svojstvene samo bankama. Naime, kapital banaka, mnogo je šira kategorija u odnosu na kapital drugih dioničkih društava, i banke pored kapitala evidentiranog u bilansu stanja imaju obavezu pratiti i izvještajno prikazivati i druge kategorije kapitala kako bi ispoštovale zahtjeve propisane direktivama EU. Zapravo, banke u pasivi bilansa stanja računovodstveno evidentiraju i iskazuju stavke kapitala prema Obrascu Bilansa stanja (Obrazac BS), a kako bi ispoštovala dodatne zahtjeve koji se odnose na kapital, banke imaju obavezu da prate i izvještajno prikazuju strukturu i nivo regulatornog kapitala.

Kada govorimo o primjeni standarda regulatornog kapitala u bh. bankarskom sektoru, riječ je o vrlo aktuelnoj temi, obzirom da se efekat primjene istih mogao sagledati tek u 2018.g. Da li je bankarski sektor BiH u potpunosti primjenio Baselske standarde? Kako i u kojoj mjeri je primjena regulatornog kapitala uticala na kapital i adekvatnost kapitala? Kakav uticaj na kapital je imala inicijalna primjena MSFI 9 na kapital?, su

samo neka od pitanja na koja ćemo dati odgovor u ovom radu.

Predmet ovog rada bit će usmjeren na teorijski i računovodstveni aspekt kapitala, Baselske zahtjeve koji se odnose na kapital i kapitalne zahtjeve i primjene istih u bankarskom sektoru BiH, te na uticaj inicijalne primjene MRS 39 i MSFI 9 na kapital banaka u BiH, te računovodstveni uticaj i porezni tretman istih.

Struktura i specifičnost kapitala banaka

Prema kriteriju za prikazivanje sredstava, obaveza i kapitala, banke primjenjuju princip opadajuće likvidnosti za prikaz sredstava u aktivni bilansa stanja i princip rastuće dospjelosti za prikaz obaveza i kapitala u pasivi bilansa stanja. Navedeni kriteriji govore da se kapital kod banaka prikazuje poslije obaveza u pasivi bilansa stanja. Struktura kapitala banaka prema Obrascu BS uz paralelno poređenje sa strukturom kapitala drugih dioničkih društava (privrednih subjekata) prikazana je u tabelarnom pregledu 1. ovog rada.

Tabela 1. Struktura kapitala banaka vs. kapital privrednih subjekata

Kapital banaka		Kapital privrednih subjekata
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Trajne prioritetne dionice ▪ Obične dionice ▪ Emisiona ažija ▪ Neraspoređena dobit iz rezervi kapitala ▪ Kursne razlike ▪ Ostali kapital ▪ Gubitak iznad visine kapitala ▪ Rezerve za kreditne gubitke formirane iz dobiti 	vs.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osnovni kapital ▪ Upisani neplaćeni kapital ▪ Emisiona premija ▪ Rezerve ▪ Revalorizacione rezerve ▪ Nerealizovani dobiti ▪ Nerealizovani gubici ▪ Neraspoređena dobit ▪ Gubitak do visine kapitala ▪ Otkupljene vlastite dionice

Izvor: Autori

Prikazana struktura kapitala banaka i privrednih subjekata ukazuje na specifičnosti kapitala banaka, a koje obuhvataju:

- Posmatrajući strukturu dioničkog kapitala, uočavamo da postoji terminološka razlika, kod banaka je kroz pozicije razdvojena podjela na prioritetne i obične dionice, dok kod preduzeća pojam

osnovni kapital obuhvata kategorije dioničkog kapitala.

- Upisani neuplaćeni kapital banke evidentiraju u aktivni bilansa stanja, kao potraživanja (očekivanja) da upisani kapital bude uplaćen, za razliku od privrednih subjekata koji upisani neuplaćeni kapital evidentiraju kao kategoriju kapitala u pasivi bilansa stanja kao odbitnu stavku.
- Pozicija rezervi, kod banaka obuhvata rezerve za kreditne gubitke, dok se ostale rezerve i revalorizacijske rezerve tretiraju kao ostali kapital, za razliku od privrednih subjekata koji nemaju poziciju rezervi za kreditne gubitke, a imaju zasebne pozicije za rezerve i revalorizacijske rezerve. Na ovoj poziciji banke računovodstveno evidentiraju inicijalni (početni) efekat primjene važećeg okvira za mjerenje umanjenja očekivanih kreditnih gubitaka.
- Gubitak iznad visine kapitala banke prikazuju kao kategoriju kapitala u pasivi bilansa stanja (odbitna stavka), dok privredni subjekti gubitak iznad visine kapitala prikazuju u aktivni bilansa stanja.

Pored stavki kapitala prikazanih u Obrascu BS, banke kako bi ispoštovale zahtjeve EU i Baselskih standarda u pogledu regulatornog kapitala, u obavezi su da mjere i izvještajno prikazuju i regulatorni kapital. Prema Odluci o izračunavanju kapitala banke, regulatorni kapital se sastoji od osnovnog i dopunskog kapitala umanjenog za odbitne stavke osnovnog i dopunskog kapitala¹. Prema najjednostavnijoj definiciji osnovni kapital obuhvata kapital koji treba da osigura trajnost poslovanja, a dopunski kapital obuhvata kapital koji se koristi kod prestanka rada finansijske institucije, odnosno kapital koji pomaže finansijskoj instituciji da isplati deponente i dioničare u slučaju insolventnosti. Šta obuhvata osnovni i dopunski kapital, te šta se smatra regulatornim usklađivanjima (odbitnim stavkama) osnovnog i dopunskog kapitala, kod bh. banaka propisano je Odlukom o izračunavanju kapitala banke². Regulatorni kapital izvještajno se prikazuje u Obrascu KA 1 – Regulatorni kapital (Obrazac KA1)³.

1 Odluka o izračunavanju kapitala banke. Sarajevo: Službene novine FBiH br.81/17, član 1.

2 Ibid. članovi 3.-36.

3 Izvještaji adekvatnosti kapitala. [internet] Dostupno na: https://www.fba.ba/images/uputstva_i_smjernice/adekvatnost_kapitala.pdf [pristupljeno 10.12.2019.].

Poređenjem kapitala prikazanog u Obrascu BS i Obrascu KA1 možemo uočiti razlike, zapravo regulatorni kapital ne obuhvata sve stavke kapitala prikazanog u Obrascu BS, a posmatrajući sa druge strane obuhvata stavke i regulatorna usklađivanja koja sa računovodstvenog aspekta ne pripadaju kategoriji kapitala (goodwill, ostala nematerijalna imovina i sl.). Dalje, za razliku od kapitala prema Obrascu BS koji se računovodstveno evidentira, sve stavke regulatornog kapitala i usklađivanja koja prate isti, računovodstveno se ne evidentiraju već samo izvještajno prikazuju npr. nedostajuće ispravke vrijednosti kreditnih gubitaka⁴.

Baselski standardi i kapitalni zahtjevi

Baselski odbor je 1988.g.⁵, kao rezultat niza konsultacija i rasprava između bankara iz cijelog svijeta objavio je Basel I standarde koji su prvenstveno bili usmjereni na izvore kapitala i pokrivenost osnovnih rizika kapitalom. Basel I standardi propisali su jedan stub – minimalne kapitalne zahtjeve, a koji su se odnosili na kreditni rizik, računanje kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik prema standardiziranom pristupu. Nivo kapitalnih zahtjeva prema Baselu I iznosio je 8%⁶ (stopa adekvatnosti kapitala). Procenat od 8% označavao je da bi banke nadoknadile kreditni rizik, morale su posjedovati kapital (klasifikovan kao Tier 1 – osnovni kapital i Tier 2 – dopunski kapital) jednak 8% riziku ponderisane aktive. Rizikom ponderisana aktiva, prema zahtjevima Basel I standarda, obuhvatala je kapitalne zahtjeve za kreditni rizik.

Standardi Basela I propisali su takva pravila, koja su od banaka zahtjevala više kapitala kojim bi se pokrila imovina, što upućuje da su zahtjevi Basela I bili usmjereni na „količinu“ kapitala. Obzirom da je kapital skuplji izvor finansiranja za pokriće eventualnih gubitaka banke, zahtjevi Basela I imali su direktni uticaj na profitabilnost banke, posebno onih koje su uz rizično poslovanje morale povećati svoju kapitaliziranost.

4 Nedostajuće ispravke vrijednosti kreditnih gubitaka pojavljuju se kada su obračunate ispravke vrijednosti izvještajnog perioda manje od regulatornih rezervisanja prema zahtjevima supervizora (FBA regulatorna rezervisanja obračunata prema Odluci o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive).

5 Međunarodna konvergencija merenja kapitala i kapitalnih standarda. [internet] Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs04a.htm> [pristupljeno 09.12.2019.].

6 Mukhlynina, L. (2012.). Bank Capital Requirements and Performance. Zürich: Department of Banking and Finance - University of Zürich 2012.str.10.

Kako Basel I nije u potpunosti adekvatno odgovorio na sva bitna pitanja rizika, opreza u poslovanju i upravljanja kapitalom, 1999.g. pristupilo se stvaranju standarda Basel II, te sedam godina poslije, krajem 2006.g., Baselski komitet usvojio i objavio dokument pod nazivom “Međunarodni sporazum za mjerenje kapitala i standardi kapitala”,⁷ poznatiji pod nazivom Basel II. Ovim dokumentom usvojen je potpuno novi koncept pri izračunavanju adekvatnosti kapitala banaka, koji je predstavljao potpuno novi pristup upravljanja rizicima i nadzoru banaka.

Osnovni cilj Basel II standarda bio je pridonijeti stabilnosti finansijskog sektora, na način da će nove metode računanja kapitalnih zahtjeva doprinositi realnijoj procjeni rizika kojoj je banka izložena, te zbog toga propisuje nova pravila u mjerenju i upravljanju rizicima. Prihvatanje Baselskih standarda, početno je zamišljeno kao slobodan izbor, međutim EU je donijela direktivu CRD⁸ (engl. Capital Requirements Directive) kojom je obavezala sve banke na primjenu Basel II. Ovaj Standard sadrži detaljan skup minimalnih uslova za obezbjeđenje konceptualne valjanosti i cjelovitosti interne procjene adekvatnosti kapitala. Za razliku od standarda Basela I koji su bili usmjereni na „količinu“ kapitala, standardi Basela II bili su usmjereni na „kvalitet“ kapitala.

Basel II proširuje svoje zahtjeve na tri stuba, i to:⁹

- Stub 1 – Minimalni kapitalni zahtjevi;
- Stub 2 – Nadzor nad adekvatnošću kapitala;
- Stub 3 – Tržišna disciplina.

Promjene koje uvodi Basel II, u odnosu na Basel I, odnose se na:

- Način mjerenja i analize rizika kojima je banka izložena;
- Značajna promjena kvantifikacije kreditnog rizika;
- Uvodi pojam operativni rizik i kapitalne zahtjeve po osnovu istog, te isti uključuje u rizikom ponderisanu aktivu;
- Propisuje zahtjeve za internu procjenu adekvatnosti kapitala

⁷ Basel II: Međunarodna konvergencija mjerenja kapitala i kapitalnih standarda: Revidirani okvir, paragraf 2. [internet] Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs118.htm> [pristupljeno 06.12.2019.].

⁸ Jean-Claude Trichet: Enhancing the EU regulatory and supervisory framework – the Eurosystem’s perspective, str 2. [internet] Dostupno na: <https://www.bis.org/review/r071205a.pdf> [pristupljeno 09.12.2019.].

⁹ Basel Committee on Banking Supervision (2003). Overview of The New Basel Capital Accord, str. 2.t.7. [internet] Dostupno na: <https://www.bis.org/bcbs/cp3ov.pdf> [pristupljeno 09.12.2019.].

ICAAP¹⁰, a isti obuhvata pregled i procjenu supervizora;

- Zahtjeva objavljivanje skupa informacija o poslovanju banke, kako bi svi učesnici na tržištu imali više informacija o izloženosti i upravljanju rizicima pojedinih banaka.

Basel II je pokrio nedostatke Basela I donoseći inovacije i uvodeći procjenu unutrašnjeg rizika banaka, istovremeno doprinoseći napretku modela kreditnog rizika.

Međutim, to nije kraj kapitalnim zahtjevima. Zbog krize 2008.g., pokazalo se da „paleta“ kapitalnih zahtjeva koja obuhvata kreditni i operativni rizik nije dovoljna da se apsorbuju nastali gubici kako bi se osigurala otpornost banaka. Odbor za finansijsku stabilnost iz Basela i Baselski komitet za superviziju, 2010.g.¹¹, propisali su novi međunarodni okvir za mjerenje kapitala nazvan Basel III standardi. Cilj standarda Basel III bio je usmjeren na nove regulatorne reforme i standarde što je i prihvaćeno te time uspostavljen novi regulatorni okvir. Basel III standardi zadržali su podjelu sa tri stuba, s tim da su fokus stavljali na likvidnost i mjerenje kapitala. Kao odgovor na zahtjeve Basela III, Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBA) i Agencija za bankarstvo Republike Srpske (ABRS) kroz zakonodavni i podzakonodavni okvir, zahtjevali su veću stopu minimalnog osnovnog kapitala, te je ista povećana sa 6%¹², kako je zahtjevano prije primjene Basel III standarda na 9%, dok je stopa adekvatnosti kapitala ostala na nivou od 12%, uz propisani uslov da ukoliko banke isplaćuju dividendu dioničarima da minimalna stopa adekvatnosti kapitala iznosi 14,5%¹³ (12% + 2,5% - zaštitni sloj za očuvanje kapitala). Za potpunu implementaciju standarda Basela III ostavljen je prelazni period od 5 godina, uz početak primjene 2015.g., do potpune primjene 2019.g.¹⁴

10 ICCAP - Internal Capital Adequacy Assessment Process

11 Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. [internet] Dostupno na: https://www.bis.org/publ/bcbs189_dec2010.htm [pristupljeno 10.12.2019.].

12 Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka i kapitalnoj zaštiti. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 46/14, član 7., stav 3.

13 Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka i kapitalnoj zaštiti. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 46/14, član 11., stav 2.

14 Jahić Haris i Demirović Lejla: Adekvatnost kapitala i likvidnost banaka u sjeni primjene Basel III standarda u bosni i Hercegovini . U: Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, godina 12, Broj 20, Mostar januar-decembar 2014., str. 23.

Primjena Baselskih standarda u banakama u BiH

1997.g., propisivanjem i objavljivanjem entitetskih zakona o bankama u BiH, osnovane su entitetske agencije za superviziju bankarskog sektora BiH i to FBA i ABRS. Sa osnivanjem FBA i ABRS započela je primjena standarda Basela I u BiH, koja je ujedno značila i početak obaveze za bankarski sektor BiH da upravlja rizicima i kapitalnim zahtjevima. Kako je struktura Basel I standarda, fokus stavljala isključivo na kapitalne zahtjeve za kreditni rizik koji su se računali primjenom fiksno propisanih pondera (0%, 10%, 20%, 50% i 100%)¹⁵ za ukupnu izloženost koja je obuhvatala ukupne stavke rizičnog bilansa i vanbilansa. Prema zakonu o bankama iz 1997.g. kapitalni zahtjev banaka u BiH iznosio je 12% ukupno ponderisanog rizika, dok u isto vrijeme prema regulatornom okviru EU isti je iznosio 8%.

Primjena standarda Basela II u bh. bankarskom sektoru, nije dugo odlagana u odnosu na početak primjene istih nakon njihovog propisivanja. Naime, 2006.g. usvojen je set standarda Basela II, a već 2008.g. kroz propisani set odluka i podzakonskih akata koji je obuhvatao i propise za kapitalne zahtjeve za operativni rizik, započeto je sa primjenom standarda Basela II. Tako je 2008.g. „paleta“ kapitalnih zahtjeva pored kreditnog rizika proširena i na operativni rizik, i u njegovoj primjeni BiH nije zaostajala, čak je isti primjenila prije nekih drugih razvijenih zemalja članica Baselskog komiteta i članica EU.

FBA i ABRS zbog značaja Basel III standarda, 2014.g. krenule su sa implementacijom primjene istih u bankarski sektor BiH. FBA i ABRS su prihvatile preporuke Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) i Svjetske banke (SB) za pripremu novog regulatornog okvira. U cilju primjene novog regulatornog okvira, prije svega, bilo je neophodno propisati nove ili izmijeniti postojeće zakone o bankama FBiH i RS i zakone o entitetskim agencijama za bankarstvo (FBA i ABRS). 2017.g. propisan je novi Zakon o bankama i Zakon o entitetskim agencijama za bankarstvo, te se nastavilo sa propisivanjem ostalog zakonodavnog i podzakonodavnog okvira. Posmatrajući 2017.g. u pogledu novih zakonskih i podzakonskih propisa u oblasti bankarskog sektora, zasigurno možemo reći da u historiji bankarstva BiH nisu nastale veće izmjene. Prema podacima dostupnim na web stranici FBA, FBA je u cilju primjene regulatornog okvira propisala

¹⁵ Basel I Accord: Credit Risk Categories. [internet] Dostupno na: <https://www.baselcompliance.net/basel-i.htm> [pristupljeno 10.12.2019.].

71 akt¹⁶, i to u 2017.g.: 35 odluka i 12 uputstava, a u 2018.g.: 12 odluka i 12 uputstava.

Propisani zakonski i podzakonski akti u potpunosti su obuhvatili neispunjene zahtjeve Basela II i zahtjeve koje propisuje Basel III. Na osnovu prethodno navedenog, ako bi pratili redosljed primjene Baselskih standarda, možemo uočiti da je bh. bankarski sektor sa primjene Basela I prešao na primjenu Basela III, te da su implementacijom Basel III standarda ispoštovani i neprimjenjeni zahtjevi Basel II standarda.

Od propisanih odluka i podzakonskih aktata koji se direktno odnose na kapital i kapitalne zahtjeve izdvojili bi sljedeće:

- Odluka o izračunavanju kapitala banake;¹⁷
- Odluka o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala;¹⁸
- Smjernice o izvještavanju Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o primjeni ICAAP-a u banci;¹⁹
- Odluka o upravljanju rizicima;²⁰
- Uputstvo za popunjavanje izvještaja banke o regulatornom kapitalu, kreditnom, operativnom i tržišnom riziku i stopi finansijske poluge.²¹

Navedene odluke i akte FBA propisala je 2017.g. uz obaveznu primjenu u IV kvartalu 2018.g. kod banaka sa sjedištem u Federaciji BiH. ABRŠ iste propise koji se odnose na kapital i kapitalnu zaštitu objavila je 2017.g., uz obavezu primjene banaka u RS od III kvartala 2017.g.

16 Informacija o subjektima bankarskog sistema FBiH na dan 31.12.2017.g. i 31.12.2018., Prilog 1 – Pravni okvir za rad, [internet] Dostupno na https://www.fba.ba/images/Publikacije_Banke/informacija_o_subjektima_bank_sist_fbih_31_12_2017.pdf i https://www.fba.ba/upload/docs/informacija_o_sbs_31122018_za_objavu_hfv.pdf [pristupljeno 10.12.2019.].

17 Odluka o izračunavanju kapitala banake. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17.

18 Odluka o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17.
Odluka o upravljanju rizicima. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17.

19 Smjernice o izvještavanju Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o primjeni ICAAP-a u banci. [internet] Dostupno na: https://www.fba.ba/images/uputstva_i_smjernice/4%20-%20Smjernice%20za%20ICAAP.pdf [pristupljeno 01.12.2019.].

20 Odluka o objavljivanju podataka i informacija banke. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17.

21 Uputstvo za popunjavanje izvještaja banke o regulatornom kapitalu, kreditnom, operativnom i tržišnom riziku i stopi finansijske poluge. [internet] Dostupno na: https://www.fba.ba/images/uputstva_i_smjernice/1%20%20Uputstvo%20za%20popunjavanje%20izvjestaja%20banke.pdf [pristupljeno 10.12.2019.].

U cilju ispunjavanja zahtjeva regulatornog okvira, FBA i ABRS kroz propisani zakonodavni i podzakonodavni okvir, uvele su značajne izmjene i novine. Najznačajnije promjene kada govorimo o kapitalu i kapitalnoj zaštiti bile su:

- Uvodi se pojam regulatornog kapitala, uz propisivanje karaktera i vrste stavki koje se uključuju u regulatorni kapital;
- Propisane su minimalne stope kapitalnih zahtjeva koje banka mora da održava (regulatorni kapital 12%; osnovni kapital 9% i redovan odnosni kapital 6,75%);²²
- Propisana je minimalna stopa finansijske poluge (6%),²³ zaštitne slojeve kapitala (2,5%)²⁴ i mjere za očuvanje kapitala;
- Propisan je način izračunavanja kapitalnih zahtjeva za rizike koje banka uključuje u osnovicu za mjerenje stope adekvatnosti kapitala (kreditni, tržišni i operativni rizik, rizik namirenja slobodne isporuke i rizik povezan sa velikim izloženostima). Zbir kapitalnih zahtjeva svih rizika čini ukupnu izloženost riziku;
- Pojam ukupna izloženost riziku zamjenjuje pojam rizikom ponderisana aktiva kod računanja pokazatelja adekvatnosti kapitala;
- Izmjenjena je osnovica za računanje opštih ispravki vrijednosti za kreditni rizik u skladu sa primjenjenim standardnim pristupom (novi pristup propisuje 1,25%²⁵ od kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik, a prema prethodnom pristupu 1,25% od ukupnog rizika aktive);
- Uvodi se obaveza propisivanja i praćenja ICAAP u cilju procjenjivanja adekvatnosti internog kapitala banke.

Problemom u primjeni zahtjeva Baselskih standarda na bh. bankarskom tržištu, ističemo nezadovoljavajuću transparentnost informacija i izvještaja za klijente, posebno ako naglasimo da klijenti moraju znati sve potencijalne rizike za njih.

22 Odluka o izračunavanju kapitala banake. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17, član 34, stav 1.

23 Ibid. član 37, stav 9.

24 Ibid. član 39, stav 1.

25 Ibid. član 32, stav 1, alineja c).

Efekti primjene novog regulatornog okvira na kapital i adekvatnost kapitala u bankama u BiH

Primjena propisa koji prate primjenu novog regulatornog okvira u bankama u BiH, a koji se odnose na kapital i kapitalne zahtjeve, na snagu su stupili krajem 2017.g. Dodatno, s ciljem potpunog prilagođavanja i osiguranja uporedivosti finansijskih informacija, zadržan je i obračun prema ranijem regulatornom izvještavanju, kada se govori o strukturi regulatornog kapitala.

Efekte primjene novog regulatornog okvira na kapital i adekvatnost kapitala u bankama u BiH moguće je pratiti na nivou 2018.g., kao prve godine potpune primjene novog regulatornog okvira, i prema podacima objavljenim od strane FBA, vidimo da je primjena nove regulative regulatornog kapitala imala uticaj na smanjenje kapitala za 62,5 miliona KM (2,5%)²⁶. Glavni uzrok smanjenja kapitala bila je izmjena osnovice za računanje opštih rezervi kreditnih gubitaka (ORKG) zbog primjene standardiziranog pristupa prema Odluci o izračunavanju kapitala banke (primjenjuje se 1,25% od kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik, za razliku od prethodnog pristupa prema kojem je primjenjivano 1,25% od ukupnog rizika aktive).

Dalje, sagledavajući efekat primjene novog regulatornog okvira na ukupnu izloženost riziku, obzirom da je prema istom proširena „paleta“ rizika za koji se mjere kapitalni zahtjevi i čiji zbir čini ukupnu izloženost riziku, za očekivati bi bilo da je regulatorni okvir uticao na povećanje iznosa iste. Međutim, prema podacima objavljenim od strane FBA, efekat primjene novog regulatornog okvira na ukupnu izloženost rizika bio je pozitivan i isti je uticao na smanjenje ukupnog iznosa izloženosti riziku za 2,2 miliona KM.²⁷ Razlozima smanjenja ukupnog iznosa izloženosti riziku u prvoj godini primjene novog regulatornog okvira smatraju se:

- Primjena različitih pondera za izloženost kreditnom riziku, koji su propisani Odlukom o izračunavanju kapitala banke;
- Različiti kapitalni zahtjevi za operativni rizik;
- Dodatni iznos kapitalnih zahtjeva za valutni rizik.

²⁶ Informacija o subjektima bankarskog sistema FBiH sa stanjem na dan 31.12.2018., str. 29. [internet] Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/informacija_o_sbs_31122018_za_objavu_hfv.pdf [pristupljeno 10.12.2019.].

²⁷ Ibid. str. 29.

U konačnici, podaci FBA pokazuju porast stope adekvatnosti regulatornog kapitala za 2,0% u 2018.g u odnosu na prethodnu godinu (2018.: 17,5%; 2017.: 15,5%)²⁸

Uticaj primjene MSFI 9 na kapital banaka

U „paketu“ najvećih promjena i novina koje su u bankarski sektor BiH uvedene u posljednje dvije godine, pripada i implementacija MSFI 9. Standard MSFI 9 je u obaveznoj primjeni u BiH od 01.01.2018.g. u skladu sa odredbama entitetskih zakona o računovodstvu i reviziji. MSFI 9 zamjenio je MRS 39 i isti je baziran na modelu očekivanog gubitka. Koncept mjerenja očekivanog gubitka, prelazi iz oblasti prepoznavanja nastalih gubitaka u oblast očekivanog gubitka²⁹. Glavni nedostatak modela MRS 39 za mjerenje kreditnih gubitaka, a ujedno i razlog zašto se isti prestao primjenjivati kod bh. banaka je taj što se model po MRS 39 zasnivao na premalom ili prekasnom priznavanju kreditnih gubitaka. Prvi efekat primjene MRS 39 a poslije i MSFI 9 imao je direktan uticaj na kapital kod banaka, što je prezentirano putem Sheme 1. u nastavku ovog rada.

Shema 1. pokazuje da su banke do 2010.g., kreditne gubitke mjerile prema Odluci o minimalnim standardima za upravljanjem kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive banaka³⁰ (na shemi i u nastavku rada ista se imenuje skraćenim nazivom Odluka), te da su od 01.01.2011.g., kreditne gubitke nastavile mjeriti primjenom standarda MRS 39. Prelaskom sa Odluke na MRS 39, pojavila se razlika koja se naziva efekat inicijalne primjene MRS 39 koja se evidentira kao kategorija kapitala, na poziciji 26. Obrasca BS, i na istoj poziciji obračunati inicijalni efekat primjene ostaje do 31.12.2017.g. U našem primjeru, inicijalni efekat primjene MRS 39 iznosi 5.000 KM i isti je pozitivan jer su obračunate ispravke vrijednosti (I.V.) po MRS 39 bile manje u odnosu na iste prema Odluci.

2018.g., prelaskom sa MRS 39 na MSFI 9 za mjerenje I.V. kreditnih gubitaka, pojavila se obaveza za obračunom efekta inicijalne primjene

28 Ibid. str. 31.

29 Demirović Lejla, Jahić Haris i Isaković-Kaplan Ševala: Računovodstveni aspekt primjene MSFI 9 u bankarskom sektoru BiH. U: Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, godina 16, Broj 26, str.56.

30 Odluka o minimalnim standardima za upravljanjem kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive banaka. Sarajevo: Službene novine FBiH, br. 85/11, 33/12 i 15/13.

MSFI 9. Efekte primjene standarda na osnovu kojeg će banke u buduće mjeriti I.V., banke obračunavaju na taj način što na zadnji dan (31.12.2017.) primjene važećeg standarda za mjerenje I.V. kreditnih i drugih gubitaka (MRS 39), urade simulaciju primjene standarda na osnovu kojeg će ubuduće obračunavati I.V. za kreditne gubitke (MSFI 9).

Shema 1. – Računovodstveni aspekt efekata inicijalne primjene

Odluka	Knjiženje na dan 01.01.2011. - I.V. Odluka 31.12.2010.: 30.000 KM - I.V. MRS 39 31.12.2010.: 25.000 KM Razlika: 5.000 KM				Bilans stanja na dan 31.12.2011.																																																																				
	<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">R/b</th> <th rowspan="2">Opis</th> <th rowspan="2">Grupa</th> <th colspan="2">Iznos</th> </tr> <tr> <th>D</th> <th>P</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="3">1.</td> <td>KR</td> <td>67</td> <td rowspan="2">5.000</td> <td rowspan="3"></td> </tr> <tr> <td>DR</td> <td>77</td> </tr> <tr> <td>R</td> <td>84</td> <td>5.000</td> </tr> <tr> <td colspan="5">-Za efekat primene. MRS 39 -</td> </tr> </tbody> </table>				R/b	Opis	Grupa	Iznos		D	P	1.	KR	67	5.000		DR	77	R	84	5.000	-Za efekat primene. MRS 39 -					<table border="1"> <thead> <tr> <th>Aktiva</th> <th>Pasiva</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>Obaveze</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Kapital</td> </tr> <tr> <td></td> <td>840 5.000</td> </tr> <tr> <td>Sredstva</td> <td>pozitivan efekat primjene MRS 39</td> </tr> </tbody> </table>		Aktiva	Pasiva		Obaveze		Kapital		840 5.000	Sredstva	pozitivan efekat primjene MRS 39																																			
R/b	Opis	Grupa	Iznos																																																																						
			D	P																																																																					
1.	KR	67	5.000																																																																						
	DR	77																																																																							
	R	84	5.000																																																																						
-Za efekat primene. MRS 39 -																																																																									
Aktiva	Pasiva																																																																								
	Obaveze																																																																								
	Kapital																																																																								
	840 5.000																																																																								
Sredstva	pozitivan efekat primjene MRS 39																																																																								
2010.																																																																									
MRS 39	Knjiženje na dan 01.01.2018. - I.V. MRS 39 31.12.2017.: 25.000 KM - I.V. MSFI 9 31.12.2017.: 35.000 KM Razlika: 10.000 KM				Bilans stanja na dan 31.12.2018.																																																																				
	<table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">R/b</th> <th rowspan="2">Opis</th> <th rowspan="2">Grupa</th> <th colspan="2">Iznos</th> </tr> <tr> <th>D</th> <th>P</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="4">1.</td> <td>KR-V</td> <td rowspan="2">67, 77</td> <td rowspan="4"></td> <td rowspan="4">(25.000)</td> </tr> <tr> <td>DR-V</td> </tr> <tr> <td>I.V. - B</td> <td>09, 19, 29, 39, 49</td> </tr> <tr> <td>PK</td> <td>8491</td> <td>25.000</td> </tr> <tr> <td colspan="5">-Za storno MRS 39 -</td> </tr> <tr> <td rowspan="3">2.</td> <td>PK</td> <td>8491</td> <td>35.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>I.V.-V</td> <td>67, 77</td> <td></td> <td rowspan="2">35.000</td> </tr> <tr> <td>I.V.-B</td> <td>09, 19, 29, 39, 49</td> <td></td> </tr> <tr> <td colspan="5">-Za uknjiženje MSFI 9 -</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">3.</td> <td>G</td> <td>851</td> <td>10.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>PK</td> <td>8491</td> <td></td> <td>10.000</td> </tr> <tr> <td colspan="5">-Za efekat primjene MSFI 9 -</td> </tr> </tbody> </table>				R/b	Opis	Grupa	Iznos		D	P	1.	KR-V	67, 77		(25.000)	DR-V	I.V. - B	09, 19, 29, 39, 49	PK	8491	25.000	-Za storno MRS 39 -					2.	PK	8491	35.000		I.V.-V	67, 77		35.000	I.V.-B	09, 19, 29, 39, 49		-Za uknjiženje MSFI 9 -					3.	G	851	10.000		PK	8491		10.000	-Za efekat primjene MSFI 9 -					<table border="1"> <thead> <tr> <th>Aktiva</th> <th>Pasiva</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td>Obaveze</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Kapital</td> </tr> <tr> <td></td> <td>840 5.000</td> </tr> <tr> <td></td> <td>prenos u osnovni kapital</td> </tr> <tr> <td>Sredstva</td> <td>851 (10.000)</td> </tr> <tr> <td></td> <td>negativan efekat primjene MSFI 9</td> </tr> </tbody> </table>		Aktiva	Pasiva		Obaveze		Kapital		840 5.000		prenos u osnovni kapital	Sredstva	851 (10.000)	
R/b	Opis	Grupa	Iznos																																																																						
			D	P																																																																					
1.	KR-V	67, 77		(25.000)																																																																					
	DR-V																																																																								
	I.V. - B	09, 19, 29, 39, 49																																																																							
	PK	8491			25.000																																																																				
-Za storno MRS 39 -																																																																									
2.	PK	8491	35.000																																																																						
	I.V.-V	67, 77		35.000																																																																					
	I.V.-B	09, 19, 29, 39, 49																																																																							
-Za uknjiženje MSFI 9 -																																																																									
3.	G	851	10.000																																																																						
	PK	8491		10.000																																																																					
-Za efekat primjene MSFI 9 -																																																																									
Aktiva	Pasiva																																																																								
	Obaveze																																																																								
	Kapital																																																																								
	840 5.000																																																																								
	prenos u osnovni kapital																																																																								
Sredstva	851 (10.000)																																																																								
	negativan efekat primjene MSFI 9																																																																								
2017.																																																																									
MSFI 9																																																																									

Izvor: Autori

Ukoliko prema urađenoj simulaciji I.V. prema standardu MSFI 9 bude manja od iznosa prema simulaciji I.V. do tada primjenjivanog propisa (MRS 39), razlika između simulacije MRS 39 (I.V. manje) i simulacije

31 Skraćenice: D – duguje; P – potražuje; KR – kratkoročna rezervisanja; DR – dugoročna rezervisanja; R-rezerve kapitala; KR-V – kratkoročna rezervisanja vanbilansa; DR-V – dugoročna rezervisanja vanbilansa; I.V.-B – ispravke vrijednosti bilansa; I.V.-V – ispravke vrijednosti vanbilansa; PK – prelazni konto; G – gubitak.

MSFI 9 (I.V. veće) evidentira se kao negativan efekat primjene MSFI 9, u našem primjeru -10.000 KM, na poziciji 23. Obrasca BS, kao kategorija gubitka. Banke koje su ranije na ovoj poziciji imale saldo neraspoređene dobiti ranijih godina, i ako je taj saldo bio veći od negativnog efekta primjene MSFI 9, na ovoj poziciji nemaju „negativan“ saldo, već saldo koji se netirao (umanjio) za iznos razlike prve primjene MSFI 9.

Do primjene standarda MSFI 9 na poziciji 23. Obrasca BS banke su evidentirale rezerve formirane sa inicijalnom primjenom MRS 39 (5.000 KM), tj. rezerve formirane prema Odluci. Međutim sa primjenom MSFI 9 FBA je propisala Odluku o uslovima uključivanja formiranih rezervi za kreditne gubitke (formiranih sa primjenom MRS 39) u redovan osnovni kapital³², prema kojoj banke treba da ispunjavaju određene uslove kako bi iznosi priznatih rezervi za kreditne gubitke na kontima grupe 84 bili priznati u redovan osnovni kapital, u našem primjeru 5.000 KM. Uslovi koje propisuje navedena Odluka obuhvataju obavezu banke da dostavi FBA odluku skupštine banke o uključenju formiranih rezervi za kreditne gubitke u određenu stavku redovnog osnovnog kapitala.

Porezni tretman inicijalnog efekta primjene standarda za mjerenje kreditnih gubitaka, pozitivan i negativan, tretiran je Zakonom o porezu na dobit, prema kojem se za utvrđivanje poreske osnovice priznaju svi rashodi, prihodi i kapitalna dobit/gubitak u iznosima koji su iskazani u poslovnim knjigama, a koji su u skladu sa računovodstvenim propisima,³³ a što znači da su banke bile obavezne da inicijalni efekat primjene MRS 39 i MSFI 9 uključe u Poreski bilans u prvoj godini primjene standarda.

Prema podacima objavljenim od strane FBA³⁴ kapital banaka u FBiH na dan 30.09.2018.g., povećan je za 150 miliona KM, odnosno za 6%. Navedeno povećanje kapitala u odnosu na 31.12.2017.g. rezultat je neto efekta kapitalnih promjena prikazanih u tabelarnom pregledu 2. ovog rada.

32 Odluka o uslovima za uključivanje formiranih rezervi za kreditne gubitke u redovan osnovni kapital banke. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 91/18.

33 Zakon o porezu na dobit. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 15/16, član 8.

34 Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine sa stanjem na dan 30.09.2018., str 25. [internet] Dostupno na: https://www.fba.ba/images/Publikacije_Banke/informacija_o_subjektima_bankarskog_sistema_sa_stanjem_na_dan_30_09_2018_godine.pdf [pristupljeno 10.12.2019.].

Tabela 2. Uticaj primjene MSFI 9 na kapital banaka u FBiH³⁵ u mil.KM-

(+)/(-)	Pozicija	Iznos
(+)	Povećanje po osnovu finansijskog rezultata	247
(+)	Povećanje - dokapitalizacija kod dvije banke	64
(-)	Smanjenje po osnovu iskazane prve primjene MSFI 9	(97)
(-)	Smanjenje – prenos na obaveze za isplatu dividendi iz dobiti	(57)
(-)	Smanjenje vrijednosti vrijednosnih papira koji se mjere kroz ostalu sveobuhvatnu dobit	(7)
Neto efekat:		150

Prikaz neto efekta promjene vrijednosti kapitala banaka u FBiH, pokazuje da je na promjenu kapitala na dan 30.09.2018.g., najveći negativni uticaj imao efekat prve primjene MSFI 9 u iznosu od 97 miliona KM. Navedeni podaci potvrđuju da je efekat prve primjene MSFI 9 kod banaka u FBiH bio negativan, te da su banke zahvaljujući kvaliteti svog kapitala i uspješnosti performansi poslovanja, i pored negativnog efekta MSFI 9 od 97 miliona KM uspjele da ostvare povećanje kapitala od 6% u odnosu na dan 31.12.2017.g.

ZAKLJUČAK

Primjena direktiva EU u okviru kojih se ubrajaju i Baselski standardi, podrazumijevala je da su isti obavezno primjenjivi u zemljama članicama EU. Iako BiH nije članica EU, podaci prezentirani u radu, pokazuju da bankarski sektor BiH je implementirao zahtjeve Baselskih standarda, posebno kada govorimo o regulatornom kapitalu i kapitalnim zahtjevima. Poredeći zahtjeve u pogledu propisanih minimalnih stopa adekvatnosti regulatornog kapitala, vidimo da su zahtjevi za minimalno održavanje istih prema zakonskim i podzakonskim aktima bankarskog sektora BiH propisani znatno na višem nivou u odnosu na zahtjeve koje zahtjevaju Baselski standardi. U ovom radu smo dokazali da, da bez obzira na strožije zahtjeve i primjenu regulatornog kapitala, kapital banaka u BiH je ostao stabilan, te da je na znatno višem nivou od propisanog minimuma za održavanje kapitala i kapitalnih zahtjeva.

35 Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine sa stanjem na dan 30.09.2018., str 25. [internet] Dostupno na: https://www.fba.ba/images/Publikacije_Banke/informacija_o_subjektima_bankarskog_sistema_sa_stanjem_na_dan_30_09_2018_godine.pdf [pristupljeno 10.12.2019.].

LITERATURA

1. Bazel II: Međunarodna konvergencija mjerenja kapitala i kapitalnih standarda: Revidirani okvir, paragraf 2. [internet] Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs118.htm> [pristupljeno 06.12.2019.].
2. Demirović Lejla, Jahić Haris i Isaković-Kaplan Ševala: Računovodstveni aspekt primjene MSFI 9 u bankarskom sektoru BiH. U: Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, godina 16, Broj 26, Mostar, julidecembar 2018., str. 50-65, ISSN 0352-258X (EBSCO Publishing – Business Source Complete).
3. Informacija o subjektima bankarskog sistema FBiH sa stanjem na dan 30.09.2018.g. i 31.12.2019.g. Dostupno na: www.fba.ba. [pristupljeno 10.12.2019.].
4. Jahić Haris i Demirović Lejla: Adekvatnost kapitala i likvidnost banaka u sjeni primjene Basel III standarda u Bosni i Hercegovini . U: Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Ekonomski fakultet, godina 12, Broj 20, Mostar januar-decembar 2014., str. 114-132, ISSN 1512-7613 (EBSCO Publishing – Business Source Complete).
5. Mukhlynina, L. (2012.). Bank Capital Requirements and Performance. Zürich: Department of Banking and Finance - University of Zürich 2012.str.10.
6. Odluka o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17.
7. Odluka o izračunavanju kapitala banake. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17
8. Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive, Službene novine FBiH, broj: 85/11, 33/12 i 15/13.
9. Odluka o objavljivanju podataka i informacija banke. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17
10. Odluka o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 81/17.
11. Odluka o upravljanju rizicima. Sarajevo: Sl. novine FBiH br. 81/17
12. Odluka o uslovima za uključenje formiranih rezervi za kreditne gubitke u redovan osnovni kapital banke. Sarajevo: Sl. novine FBiH br. 91/18.

13. Savez računovođa, revizora i finansijskih radnika FBiH, MSFI/MRS [internet] Dostupno na: www.srr-fbih.org. [pristupljeno 02.12.2019.].
14. Smjernice o izvještavanju Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o primjeni ICAAP-a u banci. Dostupno na: www.fba.ba. [pristupljeno 01.12.2019.].
15. Uputstvo za popunjavanje izvještaja banke o regulatornom kapitalu, kreditnom, operativnom i tržišnom riziku i stopi finansijske poluge. Dostupno na: www.fba.ba. [pristupljeno 10.12.2019.].
16. Zakon o porezu na dobit. Sarajevo: Službene novine FBiH br. 15/16.